कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताबमा प्रयोग भएका चित्रहरूको अध्ययन

शोध प्रस्तुतकर्ता

कल्पना मिश्र

परीक्षा रोल नं. : २१४००७९/२०७५/२०१९

क्याम्पस रोल नं. : ४०

त्रि.वि.दर्ता नं. : ९-२-६२७-८-२००९

शैक्षिक वर्ष : २०७३/०७४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षण विभाग

सुन्दरहरैँचा, मोरङ

२०७६

कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताबमा प्रयोग भएका चित्रहरूको अध्ययन कल्पना मिश्र २०७६

प्रतिबद्धता पत्र

प्रस्तुत शोधकार्य मैले आफ्नै मेहनेत श्रम र सीपले तयार गरेको हुँ । मैले कसैको नक्कल गरेको छैन । मैले जति साभार गरेको छु, सबैको स्रोत खुलाएको छु । यसलाई म कुनै दुरुपयोग हुन दिने छैन र हुन गएमा नियम अनुसारको सजाय भोग्न तयार हुनेछु ।

....

कल्पना मिश्र
एम.एड. दोस्रो वर्ष
नेपाली भाषा शिक्षण विभाग

मिति : २०७६/ /

शोध निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत 'कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताबमा समाविष्ट चित्रहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र कल्पना मिश्रले मेरो निर्देशनको मातहतमा रही मिहिनेतका साथ सिर्जनात्मक तथा नितान्त मौलिक रूपमा तयार पार्नुभएकाले यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधकार्यलाई मूल्याङ्कनका लागि नेपाली भाषा शिक्षण विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....
मेघनारायण श्रेष्ठ
शोध निर्देशक
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली शिक्षा शिक्षण विभाग
सुन्दरहरैचा, मोरङ

मिति : २०७६ / /

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस सुन्दरहरैँचा मोरङ शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) नेपाली विषय नेपा. शि. ५९८ को प्रयोजनको लागि कक्षा तीन को नेपाली किताबमा प्रयोग भएका चित्रहरुको अध्ययन शीर्षकमा शोत्रपत्र तयार पारिएको छ । वर्तमान समयमा नेपाली भाषा राष्ट्रभाषा, सम्पर्क भाषा पहिलो भाषा, दोस्रो तथा विदेशी भाषाका रुपमा विविध क्षेत्र र परिधिलाई उल्लेखनीय भूमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको छ । नेपाली भाषाको विकास गराउन अन्य पाठ्यपुस्तकमा जस्तै नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा पनि विद्यार्थीहरुको आवश्यकता र तह अनुसार चित्रहरु समाबेस गर्नु नितान्त जरुरी छ । यही कुरालाई मनन् गरी प्रस्तुत शोध छनोट गरिएको हो ।

यस शोधकार्यलाई विश्वसनीय र बैध बनाउन कक्षा तीनको नेपाली किताबलाई आधार मानिएको छ । यो शोधपत्र तयार गर्न धेरै जना महानुभावहरुको अमुल्य सहयोग प्राप्त भएको छ । सर्वप्रथम यस शोधकार्यको शीर्षक छनोट देखि लिएर शोधकार्यलाई सम्पन्न गर्नाका लागि आवश्यक निर्देशन, सुझाव र सहयोग प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय शोध निर्देशक मेघनारायण श्रेष्ठ ज्यू प्रति हृदय देखि नै आभार प्रकट गर्न चाहान्छु । त्यसैगरी प्रशासनिक रुपमा सहयोग गर्नुहुने क्याम्पस प्रमुख चन्द्रमणि राईज्यु साथै यस विभागका विभागीय प्रमुख उमानाथ भट्टराई तथा सम्पूर्ण आदरणीय गुरुहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । मलाई यो अध्ययनका लागि आवश्यक पर्ने सन्दर्भ सामग्रीहरु उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने सुकुना बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालय परिवारलाई हार्दिक कृतज्ञा ज्ञापन गर्न चाहान्छु । त्यसैगरी यस शोधकार्यलाई कम्प्युटर टङ्कन सहयोग पुऱ्याउनु हुने टिना कम्प्युटरका यज्ञमणि निरौलालाई पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु । साथै यस कार्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा बुबा शिवनिधी मिश्र, आमा गीता मिश्र, आत्मीय मित्र सरिता मगर साथै अन्य मित्रवर्ग तथा आफन्तहरुलाई उहाँहरुको अमूल्य सहयोग र सुझाव प्रति यथोचित कुतज्ञता व्यक्त गर्न चाहान्छु । यस शोधकार्यले सम्बन्धित क्षेत्रका विद्यार्थी, शिक्षक तथा विद्यालय परिवार र शिक्षा अनुरागीलाई अपेक्षित लाभ पुऱ्याउन सकोस भन्ने अभिलाषा समेत प्रकट गर्दछ ।

कल्पना मिश्र

शोधसार

प्रस्तुत अध्ययन कक्षा ३ को मेरो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका चित्रहरुको अध्ययनमा केन्द्रित रहेको छ । यस अध्ययनको उद्देश्य कक्षा ३ को नेपाली पाठ्यपुस्तकभित्र समावेश चित्रहरुको अध्ययन गर्नु, उक्त चित्रहरुको शैक्षिक र मनोवैज्ञानिक पक्षका दृष्टिले अध्ययन, उक्त चित्रहरुले विद्यार्थीहरुलाई पढाइप्रति पार्ने प्रभावको अध्ययन गर्नु, चित्रहरुको प्रस्तुतिमा देखिएका कमीकमजोरीहरु पहिचान गरी सुधारका लागि सुझावहरु दिनु रहेको छ । यस शोधकार्यलाई प्रभावकारी तरिकाले विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्न विभिन्न विधि तथा प्रकृयाहरु अवलम्वन गरिएको छ । यस शोधपत्रको सामग्री सङ्कलनका निमित्त पुस्तकालयीय विधि र पथरीशनिश्चरे नगरपालिकाका ३ वटा विद्यालयहरुमा स्थलगत अवलोकन विधि प्रयोग गरी ६० जना विद्यार्थीहरुका लागि कक्षा ३ को नेपाली पाठ्यपुस्तकका चित्रसँग सम्वन्धित प्रश्नहरु निर्माण गरी विद्यार्थीहरुसँग परीक्षा लिएर उत्तरहरु परीक्षण गरी ती नतिजाको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ । यस पाठ्यपुस्तकमा रहेका चित्रहरु सास्कृतिक तथा भौगोलिक पूर्वाग्रहबाट मुक्त देखिन्छन् । चित्रहरु लैङ्गिक हिसाबले पक्षपात रहेको पाइन्छ । त्यसैगरी नैतिक मूल्य र आदर्शको ख्याल गरिएको र विद्यार्थीको मनोभावनामा चोट नपर्ने हिसाबले चित्रहरु संयोजन गरिएको छ । त्यसैगरी दोस्रो भागमा सुझाव समेटिएको सुझावलाई नीतिगत र तहको लागि सुझाव, अभ्यास तहका लागि सुझाव र अनुसन्धान तहको लागि सुझावहरु दिइ यस अध्ययनलाई अन्त्य गरिएको छ ।

विषयसूची

पृष्ठ संख्या

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्या कथन २

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ३

१.४ अध्ययनको महत्त्व ४

१.५ अध्ययनका परिसीमाहरू ५

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन ६

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन ८

२.३ पुनरवलोकनको उपादेयता १०

२.४ सैद्धान्तिक /अवधारणात्मक ढाँचा ११

परिच्छेद तीन : अध्ययन ढाँचा र विधि

३.१ अध्ययन ढाँचा र विधि १३

३.२ अध्ययनको क्षेत्र १३

३.३ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका १३

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया १४

३.५ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया १४

परिच्छेद चार : व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ चित्रको परिचय १५

४.१.१ चित्रको परिभाषा तथा अर्थ १५

४.१.२ भाषा पाठ्यापुस्तकमा चित्रको स्थान १५

४.१.३ चित्रहरूको प्रयोजन १६

४.२ बाह्य पक्षका आधारमा चित्रहरूको विश्लेषण १६

४.२.१ बाह्य पक्षका आधारमा चित्रहरूको विश्लेषण १७

४.२.२ बनोट १७

४.२.३ दुरुस्तता र वास्तविकता २०

४.२.४ सङ्ख्यामा पर्याप्तता २६
४.३ चित्रको आकार ३३
४.३.१ छपाइ प्रविधि ३४
४.३.२ रखाई ३६
४.३.३ आकर्षण ३७
४.४ आन्तरिक पक्षका आधारमा चित्रहरूको विश्लेषण ४०
४.४.१ विषयवस्तु सुहाउँदो ४०
४.४.२ अमूर्त विचारलाई बुझाउन सहायक ४२
४.४.३ स्व-सिकाइलाई प्रवर्द्धन गर्ने ४५
४.४.४ सिर्जनात्मक विचारलाई जगाउने ४७
४.४.५ बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीको बौद्धिक क्षमता सुहाउँदो ५०
४.५ भौगोलिक, सांस्कृतिक, लैङ्गिक र जातिगत सङ्गति ५१
४.५.१ नैतिक मूल्य र आदर्श ५३
४.५.२ मनोवैज्ञानिक पक्ष र अनुकूलता ५४
परिच्छेद पाँच : निष्कर्ष र सुझाव
५.१ निष्कर्ष ५५
५.२ सुझावहरू ५८
५.२.१ नीतिगत तहका लागि सुझाव ५८
५.२.२ अभ्यास तहका लागि सुझाव ६०
५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव ६०
५.३ भावी अध्ययनका लागि सम्भावित शीर्षक ६१
सन्दर्भसूची
परिशिष्ट